

Lokalisme

Zowel het systeem van parecon als het markt-socialisme leiden tot meer spreiding van economische macht. Dat is ook het doel van de “lokalisten”. In plaats van het kapitalisme te vervangen door een ander megasysteem zien zij meer heil in een directere oplossing, namelijk door het afbreken van grote economische machtsstructuren en concentraties. De complexe, mega economie moet weer terug naar een meer menselijke schaal. In plaats van fuseren, moet er gedeconcentreerd worden, waarna een flexibele netwerkeconomie kan worden gecreëerd. Het was de econoom Ernst Friedrich Schumacher die als eerste economische voorstellen deed voor een economie van de kleinschaligheid in zijn bestseller *Small is beautiful: economics as if people mattered* (1973). Schumacher keerde zich tegen het door moderne technologie aangedreven, grootschalige, kapitaalintensieve productiesysteem wat leidt tot vervreemding en ecologische destructie. Als oorzaak van deze grootschaligheid ziet Schumacher een steeds schever wordende inkomensverdeling, waarbij een vermogende elite economische macht naar zich toetrekt. Grote concerns bereiken door telkens nieuwe technologieën steeds meer afzet die niet vanzelf wordt geabsorbeerd door de markt. Zoals Marx al aangaf dreigt steeds het gevaar van overproductie, waardoor veel inspanningen moeten worden verricht om effectieve vraag te stimuleren. Zo ontstaat de consumptiemaatschappij, voortgebracht door megabedrijven die in hun zucht naar winst de natuur en de mens degraderen tot productiefactoren. Schumacher besteedde in zijn werk ook veel aandacht voor de kwaliteit van arbeid die in grote bedrijven over het algemeen slechter is dan in kleine, zo meende hij. Eenzijdige arbeid als gevolg van arbeidsdeling dient zoveel mogelijk te verdwijnen en plaats te maken voor beroepen waarin hoofd en handenarbeid samengaan.

Tegenover het huidige systeem plaatst Schumacher een alternatief economisch systeem met veel kleinschalige bedrijven die vanwege hun kapitaalextensiviteit meer werkgelegenheid kunnen bieden en waarbij coöperatie eenvoudiger te bereiken is. Meer mensen zouden gebruik moeten maken van nieuwe, ecologisch verantwoorde technologieën en de productie zou terug moeten naar een kleinere schaal. Om meer kleinschaligheid te bereiken, dient de staat de productiestructuur te wijzigen door radicale herverdeling of zelfs het afschaffen van privébezit, zodat de economische macht eerlijk verspreid wordt. Groei is in Schumachers ideale staat niet langer het hoofddoel, maar is alleen toegestaan binnen een ecologisch kader. Hij vroeg als een van de eersten aandacht voor duurzame groei. Consumentisme wordt verworpen: consumptiegoederen kunnen bijdragen aan het welzijn, maar het doel zou moeten zijn om maximaal geluk te realiseren met zo min mogelijk (luxe)consumptie, zodat meer tijd beschikbaar komt voor meer belangrijke zaken als creativiteit en samenleven. Schumacher noemde zijn economisch visie boeddhistische economie. De mens is teveel gericht op wat hij wil, terwijl de purificatie van het karakter juist een meer centrale rol zou moeten spelen in het leven van mensen. We moeten weer terug naar de juiste maat: *man is small, and therefore small is beautiful*. Schumacher geloofde sterk in het idee dat het vertrekpunt bij het aanpakken van economische problemen op microniveau ligt: bij een individu of een groep van individuen. Door zijn verantwoordelijkheid op te nemen, bijvoorbeeld door experimenten, kunnen kleine groepen van individuen anderen inspireren, terwijl ze zelf door *learning by doing* problemen kunnen aanpakken.

Sinds Schumachers dood zijn er diverse boeken verschenen waarin gepleit wordt voor een terugkeer naar het lokale of regionale. Al deze pleidooien zijn een reactie op de van bovenaf gestuurde processen van neoliberale globalisering, die gekenmerkt wordt door deregulering, privatisering, financiële liberalisering en exportgeoriënteerde productie, dikwijls afgedwongen door handelsverdragen en kredietvoorwaarden van de Bretton Woodsinstellingen. Lokalisten willen deze processen omkeren. Dus niet minder, maar juist meer regulering zodat beter met belangen van burgers, werknemers en consumenten rekening wordt gehouden. Niet privatisering, maar meer beheer door de gemeenschap zodat het algemeen belang het wint van private belangen, geen vrij kapitaalverkeer, maar juist minder, zodat de economie stabiel wordt en het kapitaal niet allesbepalend is; geen productie voor het buitenland, maar voor de eigen bevolking, zodat regio's minder afhankelijk worden van het buitenland en de risico's van productspecialisatie worden tegengegaan. Een strategie van “deglobalisering” (Bello) vermindert enerzijds de macht van het grootkapitaal, terwijl het anderzijds lokale sociale relaties, gemeenschappen, werknemers, consumenten, de lokale economie en het milieu versterkt. Centraal uitgangspunt van de voorstanders van *lokalisme* is het principe van *subsidiariteit*, wat betekent dat alle beslissingen genomen dienen te worden op het laagst mogelijke niveau waarop problemen effectief kunnen worden aangepakt. In economische zin betekent dit dat gestreefd wordt naar lokale productie en consumptie voor de eigen gemeenschap, zodat lange afstandshandel zoveel mogelijk

vermeden wordt. Hierdoor treedt niet alleen een drastische vermindering op van milieuschade die gepaard gaat met internationale transporten, maar wordt ook de democratie, de eigenheid van culturen en gemeenschappen en de lokale zelfbeschikking bevorderd. Op kleine schaal toepasbare technologieën zijn onlosmakelijk gekoppeld aan lokale economieën en de totstandkoming hiervan dient dan ook gestimuleerd te worden. Zo dienen grote industriële energiecentrales zoveel mogelijk vermeden te worden en is het streven dat de energievoorziening lokaal gecontroleerd kan worden en ecologisch verantwoord is (zon, water en windenergie, verantwoordelijke bio-energie verkregen uit restafval van planten). Een nader uitgewerkt lokalistisch model is dat van Sekine (2004). Hij stelt een economie met drie sectoren voor. Sector I bestaat uit lokale gemeenschappen; sector II uit steden en sector III uit grote bedrijven. De lokale gemeenschappen uit sector I domineren de economie. Hierbinnen opereren kleine bedrijven die finale goederen en diensten afleveren voor lokale inwoners. Een klein deel van de productie van kwaliteitsgoederen zoals Sekine het noemt, is bestemd voor andere gemeenschappen. Goederen die niet (voldoende efficiënt) op kleine schaal kunnen worden voortgebracht, worden in sector III geproduceerd. Het betreft met name intermediaire goederen, maar ook enkele finale producten (dit democratisch te besluiten). In deze bedrijven werken werknemers uit sector II, de steden (in sector I wonen dan vooral werknemers die lokale goederen en diensten aanbieden; het onderscheid tussen steden en gemeenschappen lijkt door Sekine scherp gemaakt te worden, wat nogal kunstmatig aandoet). Om te garanderen dat de macht bij de lokale gemeenschappen ligt, bezit sector I al het land, dat ze least aan de andere sectoren. Sector I ontvangt hiervoor niet alleen rente, maar kan in ruil voor het verhuur ook eisen stellen, bijvoorbeeld aangaande duurzaamheid. Gemeenschappen kennen lokaal geld terwijl transacties tussen sectoren met algemeen geld plaatsvinden, op nieuw een manier om de eigenstandigheid van gemeenschappen te bevorderen. In Sekines model vindt geen centrale planning plaats. Op lokaal niveau vinden economische transacties plaats door reciprociteit en het marktmechanisme. Ook de bedrijven in sector III concurreren met elkaar om diensten en goederen te mogen leveren aan sector I. Het aandelenbezit van deze bedrijven is echter niet in handen van vermogende elites, maar van organisaties binnen sector I. Zo wordt geregeld dat de grote bedrijven vrij kunnen opereren, maar bestaat de mogelijkheid dat sector I ingrijpt wanneer dit nadelige gevolgen heeft voor de gemeenschappen, haar inwoners en het milieu.

In lokale gemeenschappen staan hebzucht, afgunst en persoonlijk gewin idealiter niet langer centraal, maar het welzijn van haar leden en de gemeenschap met als kernwaarden zelfvoorziening indien mogelijk, matiging van consumptie, welzijn, gezondheid, gelijkheid, ontwikkeling, diepe democratie en verantwoording. Voorstanders van lokalisering als Walden Bello, Colin Hines en Michael Shuman hebben onder meer de volgende voorstellen gedaan ter bevordering van lokale economieën :

- herintroductie van grenzen om binnenlandse economieën te beschermen tegen importen van buiten, zoals importtarieven en quota's, maar ook verboden op producten die niet voldoen aan binnenlandse milieu, werknemers- en gezondheidsstandaarden (die standaarden worden nu nog bepaald door de WTO)
- stopzetten van subsidies aan grote bedrijven, infrastructuurprojecten, grootschalige energieopwekking en faciliteiten voor internationaal transport ten faveure van subsidies aan lokale ondernemingen, markten en kleinschalige productie. Gedacht kan worden aan belastingvoordelen voor kleine bedrijven die lange termijninvesteringen doen. De overheid zou verder gemeentelijke banken financieel moeten ondersteunen en meer garanties afgeven. Ook centrale banken kunnen steun verlenen door preferentiële rentes
- grenzen aan de macht van grote bedrijven. Lokale gemeenschappen zouden te allen tijde het recht moeten hebben om eigen vormen van *corporate governance* te bepalen, een verbod uit te vaardigen op overnames van lokale bedrijven en grenzen te stellen aan kapitaalverkeer. Bedrijven buiten de gemeenschap mogen zich hier alleen vestigen als dit door een (direct) democratisch besluit mogelijk is gemaakt en ze zich houden aan wetten en lokale voorschriften. Hierbij kunnen eisen gesteld worden aan de mate van baancreatie, lonen en werkomstandigheden;
- omdat lokale investeringen gaan boven investeringen van buiten, dient kapitaalvlucht tegengegaan te worden wat bereikt kan worden door belastingstraffen voor bedrijven die vertrekken uit een gemeenschap
- winsten die lokaal gemaakt zijn, zouden zoveel mogelijk lokaal moeten blijven, ook als deze voortkomen uit investeringen buiten de gemeenschap. Om een gebrek aan risicodiversificatie te voorkomen, kan worden samengewerkt met andere lokale economieën. Winsten zouden bijvoorbeeld in een interlokaal investeringsfonds gestopt kunnen worden, waarna het overgrote

deel wordt aangewend voor investeringen in de eigen gemeenschap en een klein percentage geïnvesteerd wordt in andere gemeenschappen. Hiermee wordt risicodiversificatie bereikt terwijl al de inleg toch gebruikt wordt voor de versterking van lokale economieën

- een radicale vergroening van het belastingstelsel met veel hogere belastingen op grondstoffen en vervuiling en de ontwikkeling van meetsystemen en analyses om beter de echte afruil tussen economische productie en schade aan het milieu te bepalen en deze kosten ook te internaliseren
- het tegengaan van de scheiding tussen de stad en het platteland en een herwaardering van de zelfvoorzienende landbouw in plaats van op export gerichte monoculturen
- betere waarborgen en institutionele hervormingen gericht op de ondersteuning van culturele en politieke diversiteit die ook terug te vinden moet zijn in de economische sfeer
- vergaande samenwerking met andere lokale economieën. Hoewel sommige producten lokaal kunnen worden voortgebracht, is dit niet altijd efficiënt. Door vrijwillige samenwerking kunnen schaalvoordelen worden bereikt, dit binnen een af te spreken kader van fair trade.
- Introductie van lokale valuta

Lokalisten erkennen dat door minder internationale handel de consument in lokale economieën niet altijd de laagst mogelijke prijs krijgt en dat de productvariëteit iets zal verminderen, maar deze argumenten vinden zij niet zwaar wegen. Lage prijzen weerspiegelen niet altijd de werkelijke prijs door subsidies en verstoringen in vrije handel; als subsidies direct of indirect worden verlegd naar lokale producten, kunnen deze wel eens goedkoper worden dan buitenlandse equivalenten. Bovendien kunnen productiekosten omlaag omdat er minder geld hoeft te worden uitgegeven aan overhead, transportkosten, marketing en reclame. In lokale economieën zal er geen tekort zijn aan consumptiegoederen, zo betogen lokalisten. In de meeste landen waar het er alleen om gaat het hoofd boven water te houden, is productdiversiteit een abstractie; in rijke landen zullen lokale economieën in behoeften voorzien, maar de voor mens en natuur schadelijke overconsumptie en verspilling tegengaan, waardoor bovendien de keuzestress zal afnemen die ontstaat als het gevolg van de vele triviale alternatieven van een productsoort. Productie komt niet langer tegemoet aan de wensen en vereisten van een corporatieve elite en een consumentencultuur, maar aan de lokale behoeften.

Ecosocialisme

De besproken alternatieven hebben veel oog voor economische gelijkheid en democratie. Maar ze hebben weinig oog voor de immense impact van de economie op het milieu; als het gaat om de relatie economie-ecologie bieden ze weinig perspectief. Dit terwijl een groeiende groep mensen er niet meer van overtuigd is dat binnen het huidige kapitalistische systeem de milieuproblemen kunnen worden opgelost. Alleen met radicale veranderingen kunnen volgens hen de doemscenario's afgewend worden die wetenschappers hebben opgesteld. De aanhangers van deze opvatting die we "groene radicalen" kunnen noemen, vallen uiteen in subgroepen als diepe ecologen of sociaal ecologen, maar de groep die de meest uitgewerkte ideeën hebben over hoe het systeem moet worden aangepast, zijn de zogenaamde *ecosocialisten*. We zullen hier nader ingaan op hun opvattingen en deze daarna evalueren.

Ecosocialisme is een beweging die 'rood' en 'groen' binnen de andersglobaliseringsbeweging samenbrengt. Het is een stroming die geworteld is in de leer van Marx, maar het productivisme dat dikwijls aan zijn denken wordt verbonden, afwijst. Sommige neomarxisten voorzien een postkapitalistische samenleving waarin associaties van arbeiders gezamenlijk een hoge graad van productie bereiken die leidt tot meer welvaart voor alle werknemers. Net als Marx hebben zij een groot geloof in technologische vooruitgang, wat een verhoging van het productieniveau mogelijk maakt. Deze marxisten gaan in hun vooruitgangsoptimisme en groeidenken, zo betogen ecosocialisten, niet alleen voorbij aan de rampzalige ecologische gevolgen van ongeremde economische groei, maar ook aan belangrijke inzichten van Marx. Voor Marx heeft technologische vooruitgang niet de verdere ontwikkeling van de consumptiemaatschappij als doel, maar een kortere werkweek zodat meer tijd beschikbaar komt voor niet-economische activiteiten. Verder wees Marx ieder goederenfetisjisme af en streefde hij juist naar een herwaardering van de gebruikswaarde van goederen, in plaats van de ruilwaarde. Auteurs als Foster en Burkett hebben laten zien dat Marx zich al bewust was van het belang van een goede omgang met de natuur. Marx schreef al dat kapitalistische productie zichzelf alleen ontwikkelt door gelijktijdig de oorspronkelijke bronnen van al het vermogen te ondermijnen –de grond en de werknemer. Hij en Engels hadden al vroeg oog voor milieuproblemen die vandaag de dag nog steeds actueel zijn:

'Today, the ecological issues that Marx and Engels addressed (albeit sometimes only in passing) read like a litany of many of our most pressing environmental problems: the division of town and country, the degradation of the soil, rural isolation and desolation, overcrowding in cities, urban wastes, industrial pollution, waste recycling in industry, the decline in nutrition and health, the crippling of workers, the squandering of natural resources (including fossil fuel in the form of coal), deforestation, floods, desertification, water shortages, regional climate change, conservation of energy, the dependence of species on changing environments, historically conditioned overpopulation tendencies, and famine.' (Foster, 2007)

Marx schreef dat de mens geen bezitter is van de aarde. We zijn slechts haar vruchtgebruikers. Volgens een 'groene marxist' als John Bellamy Foster zijn hervormingen niet voldoende omdat efficiencywinsten door nieuwe, duurzame technologieën, leiden tot de uitbreiding van de productie, met alle negatieve ecologische effecten van dien. De econoom William Stanley Jevons onderkende dit al in 1865 in zijn werk *The Coal Question*, vandaar dat wel gesproken wordt van de *Jevons paradox*. Alleen door de rationele organisatie van arbeid, dus zonder vrije markten, kan de metabolische relatie tussen de mensheid en de natuur hersteld worden, meende Marx:

'The only genuine, i.e. sustainable solution to the global environmental rift requires, in Marx's words, a society of "associated producers" who can "govern the human metabolism with nature in a rational way, bringing it under their collective control, instead of being dominated by it as a blind power; accomplishing it with the least expenditure of energy and in conditions most worthy and appropriate for their human nature.' (Marx, *Capital*, vol. 3, p. 959 geciteerd in Foster, 2007)

Het is deze groene kant van Marx die ecosocialisten omarmen en verder hebben uitgewerkt, Marx politieke economie in hoofdlijnen trouw blijvend. Aanhangers beschouwen het ecosocialisme als het socialisme van de nieuwe tijd. In de woorden van de Amerikaanse hoogleraar en politicus Joel Kovel, die beschouwd kan worden als de belangrijkste representant van het ecosocialisme, staat deze beweging voor 'a society in which production is carried out by freely associated labor and with consciously ecocentric means and ends' (Kovel, 2007: 243). Ecosocialisten stellen dat de transnationale kapitalistische samenleving onderweg is naar een ecologische catastrofe die alleen voorkomen kan worden als het kapitalisme als systeem verdwijnt en plaatsmaakt voor een ecosocialistische samenleving. De ecologische crisis vergt reeds vele slachtoffers, maar zal ons uiteindelijk allemaal treffen als we niet ingrijpen. Ecosystemen zijn al ernstig ontwricht: globale opwarming, vernietiging van de regenwouden, overbevissing, het gat in de ozonlaag, ongekende uitsterving van soorten, een verlies aan genetische diversiteit, bodemvervuiling, uitdroging, overstromingen, vergiftiging van wateren en een gebrek aan schoon drinkwater, etc. Deze problemen hangen dikwijls met elkaar samen en worden steeds erger met grote rampen als gevolg. De mens heeft deze schade veroorzaakt, maar kan haar ook stoppen door de economische handels- en expansiedrift te beteugelen die de natuur vernietigt. Ecosocialisten streven daarom naar een samenleving waar de nadruk op ruilwaarde vervangen is door gebruikerswaarde en waarin, door een actieve receptie, de intrinsieke waarde van de natuur wordt beleefd en tot uitdrukking komt in het menselijk handelen. Niet winst, maar behoeftebevrediging zou het doel van het economisch productiesysteem moeten zijn.

In de huidige wegwerpsamenleving staat de relatieve, kwantitatieve waarde van producten centraal, in stand gehouden door producenten die voortdurend de subjectief beleefde waarde van aangekochte producten proberen te devalueren met schijninnovaties die de consument ontevreden maakt. Deze opdringerigheid moet volgens ecosocialisten plaats maken voor een economie van het genoeg, waarbij productie en investeringen democratisch gepland worden. Ecosocialisten verzetten zich tegen reformisten die menen dat het systeem zodanig hervormd kan worden dat ecologische rampen uitblijven. Maatregelen als vergroening van het belastingstelsel en marktconforme instrumenten als emissierechten zijn belangrijk, maar zetten onvoldoende zoden aan de dijk. Bovendien hebben ecosocialisten ook kritiek op deze hervormingsplannen. Emissierechten zijn een centraal onderdeel van het Kyoto-akkoord. Bedrijven krijgen rechten om een bepaalde hoeveelheid CO₂ uit te stoten en mogen deze rechten verhandelen op een internationale markt. Tanuro (2006) spreekt over privatisering van de lucht en wijst erop dat juist de vervuilers profiteren van dit stelsel, terwijl kosten worden doorberekend aan consumenten. Een ander kritiekpunt is dat er te veel emissierechten zijn toegekend, ook aan bedrijven die niet of nauwelijks vervuilen. Beter zou zijn geweest als emissierechten niet zouden zijn verstrekt, maar geveild. Emissierechten kunnen immers als een vorm van geld worden gezien wat het opmerkelijk maakt dat dit

gratis wordt verstrekt aan de grootste veroorzakers van de vervuiling. Tenslotte leidt het stelsel van emissierechten tot corruptie, complexiteit en instabiele prijzen. Zelfs onder mainstreameconomen zijn emissierechten niet onomstreden; sommigen menen dat een emissiebelasting effectiever is. Andere onderdelen van het Kyoto-akkoord kunnen ook niet op enthousiasme van ecosocialisten rekenen. Zo uit Tanuro kritiek op het stelsel van 'schone ontwikkeling' waarbij westerse bedrijven massaal bomen planten in ontwikkelingslanden omdat dit ze het recht geeft om meer CO₂ uit te stoten. Het planten van bomen of het cultiveren van grond zonder chemische bewerking geeft het recht om grondstoffen te verbranden, veruit de belangrijkste oorzaak van het broeikas-effect. Niet alleen staat deze compensatie in een wanverhouding tot de rechten die het geeft, door plantprojecten als deze worden lokale gemeenschappen en landbouw ontwricht, met alle gevolgen van dien.

De belangrijkste kritiek van ecosocialisten op het Kyoto-protocol is echter de ontoereikendheid ervan. De doelstelling is om de uitstoot van CO₂ emissies terug te brengen met gemiddeld 5,2 % in de periode 2008-2012 ten opzichte van het niveau in 1990. Mede omdat de grootste vervuiler, de VS, niet meedoet, kan al niet van een succes gesproken worden, maar het Kyotoverdrag is nog verder afgezwakt toen concessies moesten worden gedaan om onder meer Rusland, India en China binnenboord te houden toen die ook dreigden af te haken. Zelfs de magere doelstelling wordt niet gehaald, terwijl het *International Panel on Climate Change* (IPCC) stelt dat in 2050 reducties niet met 5,2% maar met 60% moeten zijn verminderd om rampen te voorkomen. Hierbij komt dat de enige straf op het niet halen van de magere doelstellingen is dat de doelen bij een volgende ronde worden verhoogd met een bepaald percentage. En dat, zo stellen ecosocialisten, terwijl globale opwarming reeds nu al meer slachtoffers maakt dan terrorisme.

Alternatieve energievormen als zonne-energie en windenergie kunnen nooit een oplossing zijn voor de dreigende ecologische rampen omdat ze volstrekt ontoereikend zijn om aan de stijgende vraag naar energie te voldoen, menen ecosocialisten. Aan de roep om kernenergie moet volgens de ecosocialisten geen gehoor worden gegeven. Ook bij kernenergie is er sprake van aanzienlijke CO₂ uitstoot. Dit komt mede doordat uranium steeds moeilijker te delven is, zodat de prijs hiervan zal stijgen en het relatieve kostenvoordeel ten opzichte van fossiele brandstoffen steeds kleiner wordt. Daarbij komt dat de kosten van veilige kerncentrales tezamen miljarden kosten en de ontwikkeling vele jaren tijd vergt, zo'n 15-20 jaar (Cutler, 2006). De oude bezwaren gelden volgens ecosocialisten verder nog steeds: voor de opslag van kernafval is nog steeds geen bevredigende oplossing en hoewel kerncentrales steeds veiliger worden, is de bereidheid tot misbruik toegenomen (in Frankrijk alleen al wordt in een week tijd genoeg plutonium geproduceerd om tien kernbommen van te maken). Ook biomassa is onwenselijk. Het leidt tot massale ontbossing en drijft voedselprijzen op met ecologische destructie en armoede als gevolg. Groene radicalen vinden het belangrijk om meer te investeren in duurzame alternatieven, maar zonder aanzienlijke reducties van het energiegebruik zal dit het klimaatprobleem niet oplossen.

Vrijwillige bijdragen van goedwillende consumenten en producenten zijn wenselijk, maar niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat. In het beste geval zijn marktconforme groene maatregelen een nauwelijks effectief lapje voor het bloeden; in het slechtste geval een manier voor bedrijven om meer winst te maken. Het kapitalisme gedijt immers bij het aanboren van nieuwe markten en het overkomen van grenzen. Er gaat veel geld om in de ontwikkeling van duurzamere alternatieven, zoals hybrides waar ecosocialisten weinig heil in zien. Ze gebruiken nog altijd veel energie en leiden nog altijd tot congestie. In de ecosocialistische staat zal de auto als privébezit niet meer bestaan, hooguit als luxevervoermiddel voor bijzondere doeleinden. En hoewel duurzame technologie ook vanuit financieel oogpunt interessant is, laat de oude industrie zich niet onbetuigd. De olie-industrie heeft voor miljarden aan investeringen gedaan die het terug wil winnen en de meeste bedrijven zitten niet te wachten op grote duurzame investeringen die de korte termijnwinst aantasten. De enige echte oplossing voor de ecologische crisis is volgens ecosocialisten dan ook de vernietiging van het kapitalisme. Het kapitalistisch systeem is de bron, het krachtenveld dat menselijke relaties bepaalt en aan de basis ligt van de ecologische crisis. Om de crisis te bezweren, is het onvermijdelijk dat er grenzen worden gesteld aan de groei. Maar een serieuze beperking van het accumulatieproces, de drijvende kracht van het kapitalisme, is volgens ecosocialisten onmogelijk binnen het kapitalisme te realiseren. Nu al stuiten bescheiden milieumaatregelen op groot verzet van de kapitalistische elite (die in de VS "succes" hebben geboekt door het Kyotoverdrag niet te ratificeren). Individuele bedrijven kunnen een groener beleid voeren, maar hun mogelijkheden zijn zeer beperkt. Bedrijven overleven alleen als ze concurrerend blijven en genoeg winst maken, winst die steeds meer op korte termijn gerealiseerd moet worden vanwege het groeiend aandeelhouderskapitalisme. Investeringsin

een vergroende productie kosten teveel of dragen nauwelijks bij aan het tegengaan van de crisis. ‘Softe’ managers die wel substantiële maatregelen nemen, zijn geen lang leven beschoren; managers worden immers geselecteerd op hun harde eigenschappen die het best gedijen binnen het systeem van geld maken. Succes binnen een kapitalistisch systeem kan alleen bereikt worden met een berekenende mentaliteit, een verlangen om te winnen ten koste van bijna alles, ook de natuur. De kapitalistische elite, gevormd door het krachtenveld van concurrentie en de aanbidding van het geld, beschikt over een groot ego en een fetisjisme voor technologie, waarvan de betekenis overschat wordt en wat goed aansluit bij haar instrumentele manier van denken. Omdat ze zelf in het licht staat, ziet zij de schaduwzijde van het systeem niet en verkeert ze in een staat van ‘optimistische ontkenning’, trots op wat ze bereikt heeft voor zichzelf en de economie. Het land zou dankbaar moeten zijn en haar zelfgenoegzaamheid groeit met de groei van haar bedrijven, waardoor de ecologische en menselijke schade die ze toebrengt, vaak in andere verre landen, nog verder aan het zicht onttrokken wordt. Maar het is ook een zaak van niet willen zien.

De voortdurende drang tot accumulatie en het genereren van meerwaarde zal onvermijdelijk tot crises leiden, zo menen de ecosocialisten met de marxisten. Overproductie kan aanvankelijk nog worden tegengegaan door reclame, het vinden van nieuwe afzetmarkten en indoctrinatie, maar uiteindelijk is de tweede contradictie van het kapitalisme, een term van de ecosocialist James O’Connor, onvermijdelijk: die tussen de productiekrachten en de voorwaarden van productie. Door overproductie worden de “productiefactoren” land en arbeid uitgeput en zal de winst afnemen; grond wordt onvruchtbaar en de kosten van vervuiling en gezondheidsschade bij werknemers zullen stijgen. Toch zullen de leiders binnen het kapitalistische systeem niet buigen en zal er verzet blijven tegen vergaande milieumaatregelen omdat die de winst aantasten. Verzet kan alleen van buitenaf komen, van groepen als de Mexicaanse EZLN in Chiapas, die de invasie van grootgrondbezitters bestrijdt en opkomt voor duurzame productie en de rechten van werknemers. In lokale verzetsbewegingen die actie ondernemen tegen de onteigening van het bezit van gemeenschappen, ligt de kern van het ecosocialisme. Kovel (2007: 263) voorziet een ‘archipelago of liberated ecosocialist zones, like a net of Chiapas, and propagating along various axes until the planet is ecosocialist’.

Deze afzonderlijke groepen zijn de motor achter het ontstaan van de ecosocialistische samenleving. Na de revolutie, als het leger de wapens heeft neergelegd en het kapitalisme ophoudt te bestaan, zal de ecosocialistische samenleving beginnen. Hierbinnen bestaan geen klassen meer en dus geen loonarbeid. In plaats daarvan is er bevrijde, zelfgeorganiseerde arbeid, de noodzakelijke voorwaarde voor een sociaal-ecologische samenleving volgens ecosocialisten:

‘That what conduces to the goodness of will within the human condition is the free expression of labor. It is this that allows life to be expressed, and gives us dignity. What makes a person strong is the capacity to give, to reach out, to be engaged in the flux of life-and also to for-give, both oneself and others. These are all functions of feely associated labor (...) The whole notion of human rights derives from freely associated labor, which is ultimately the expression of our true being.’ (Kovel, 2007: 244)

Doordat arbeid bevrijd is, worden arbeiders ook bevrijd van valse behoeften, meent Kovel. Gezamenlijk bepalen ze wat en hoe geproduceerd wordt zodat ecologisch verantwoorde productie gerealiseerd wordt die in de behoeften van iedereen voorziet. Het verdwijnen van het consumentisme door de begrenzing van de productie, het verdwijnen van reclame en indoctrinatie en ecologisch onderwijs betekent een stijging van het menselijk welzijn dat niet gelegen is in bezit van goederen, maar in voldoening gevende onderlinge betrekkingen:

‘The more lightly do material possessions weigh upon the self, the more fully can one give, and the richer one becomes.’ (Kovel, 2007: 269)

Net als voor Marx is het doel van een economisch systeem niet de oneindige accumulatie van goederen, maar het voldoen aan behoeften en de vermindering van de belasting van werknemers door meer vrije tijd die besteed kan worden aan andere zaken dan arbeid, zoals leren, gemeenschapswerk, ontspanning en zorg. Ecologische productie voorziet in basisvoorzieningen en andere behoeften, waarbij de gebruikswaarde centraal staat en niet de ruilwaarde. Ecosocialisme kan dan ook gezien worden als een strijd voor gebruikswaarde, waarna uiteindelijk een diep besef van intrinsieke waarde wordt verkregen.

Het nieuwe ecologische bewustzijn, geïnternaliseerd door de ervaring van rampen, onderwijs en eerdere sociale transformaties, heeft duidelijk gemaakt dat privébezit tot het verleden dient te behoren. De aarde met al haar levende en niet-levende materie is de mens in bruikleen gegeven zodat we ervoor moeten zorgen dat we haar goed achterlaten voor nieuwe generaties. Er is dan ook eerder sprake van gezamenlijk beheer, dan bezit onder het ecosocialisme. Met andere groene bewegingen deelt het ecosocialisme de overtuiging dat niet alleen de economische productie, maar het gehele sociale systeem gebaseerd moet zijn op directe democratie, met verschillende niveaus van besluitvorming. In afwijking van andere groene stromingen echter, leggen ecosocialisten minder de nadruk op lokalisme. In de woorden van Kovel (2007: 184) 'Humans are, by nature, large expansive, universalising creatures.' Lokale productie is een goed uitgangspunt, maar erkend moet worden dat veel zaken op centraal niveau geregeld moeten worden en dat zelfvoorziening onmogelijk is. Dit centrale niveau zorgt voor de coördinatie van activiteiten en de voorziening van diensten als spoorlijnen, de herinvestering van het sociale product en de harmonisatie van de verschillende regio's. Daarnaast stelt Kovel (2007: 274) dat het centrale niveau erop toeziet in welke mate (productie) gemeenschappen bijdragen aan ecologische integriteit, wat bepalend is voor de invloed die uitgeoefend kan worden op hogere beslissingen:

'each productive community participates fully as soon as it demonstrates its fidelity to ecosocialist principles. And as it joins, it plays a political role in its local assembly, sending delegates and votes to the next level.'

Verzekerd dient te worden dat gemeenschappen ecologisch verantwoord handelen, mocht dat toch niet gebeuren ondanks de bevrijde arbeid.

Evaluatie ecosocialisme en lokalisme

Groene radicalen zijn van mening dat de enige manier om de ecologische crisis tegen te gaan een totale verandering van mentaliteit en samenleving inhoudt. Ze verwerpen de idee dat overbevolking een fundamentele oorzaak is van ecologische destructie en armoede. Het probleem is niet dat er te veel mensen zijn; het probleem is dat sommige groepen mensen teveel produceren en consumeren. Overbevolking kan leiden tot armoede en honger als er te weinig voedsel is, zoals in sub-Sahara Afrika, maar daaruit mag niet geconcludeerd worden dat overbevolking de diepste oorzaak is van tekorten. De hoge geboortegrade in ontwikkelingslanden is het gevolg van economische deprivatie. Vanwege de afwezigheid van sociale zekerheid en pensioenen zijn ouders meer afhankelijk van de hulp van hun kinderen. Verder is er sprake van economische onzekerheid waardoor families gedwongen afhankelijk zijn van meerdere inkomensbronnen. Zo komt het zelfs voor dat vrouwen kinderen bij meerdere mannen nemen als de economische situatie verslechtert. Om voldoende inkomen te genereren zetten huishoudens in arme landen hun kinderen in.

Radicaal groenen hebben gelijk als ze stellen dat een tekort aan basisvoorzieningen een belangrijke oorzaak is van overbevolking en dat armoede en ongelijkheid, kenmerkend voor hiërarchische en kapitalistische systemen het diepere probleem zijn. Stijgt het voorzieningenniveau, zo wordt overal aangetoond, dan daalt het geboortecijfer. De vraag naar kinderen wordt bepaald door een rationele afweging van factoren die het huishouden direct raken. Als een hoge bevolkingsgroei leidt tot vernietiging van de natuur, dan wordt die factor niet betrokken bij de keuze om kinderen te nemen. Er is sprake van externaliteiten waar alleen door beleid rekening mee kan worden gehouden. Hoewel economische overwegingen het meest bepalend zijn voor de keuze voor kinderen (althans in arme landen), zijn er echter ook sociaal-culturele factoren waar groene radicalen geen aandacht aan besteden vanwege hun veelal 'economistische' kijk op de wereld. Hierbij dient gedacht te worden aan grote sekseongelijkheid die leidt tot machtsverschillen tussen mannen en vrouwen. Onderzoek heeft duidelijk aangetoond dat vrouwen die buitenshuis weinig kansen krijgen, voornamelijk kwetsbaar zijn. In verschillende culturen wordt van vrouwen niet verwacht dat ze betaalde arbeid verrichten. Hierbij komt dat in traditionele maatschappijen vaak de sociale norm is dat echtparen veel kinderen krijgen. In sommige gemeenschappen wordt het krijgen van veel kinderen aangemoedigd vanuit nationalistische motieven. Of er spelen etnisch-religieuze conflicten wat leidt tot de vrees dat een lagere bevolkingsgroei zal leiden tot een machtsverschuiving. Anticonceptie is ook een probleem: men is er onbekend mee, de kosten zijn hoog of er is sprake van bijgeloof. De meeste economen zijn het er over eens dat overbevolking een serieus probleem is en dat er sprake is van een vicieuze cirkel: armoede leidt tot overbevolking wat armoede in standhoudt. Alleen een uitgebreide verzameling van beleidsmaatregelen, waaronder armoedebestrijding, maar ook voorlichting, scholing voor meisjes en vrouwen en familieplanning, zijn nodig om overbevolking tegen te gaan.

Groene radicalen zijn ook tegen kernenergie. Hoewel hun tegenargumenten niet weg te nemen zijn, miskennen ze echter het potentieel van kernenergie en de mogelijkheden om voor een belangrijk deel aan de bezwaren van kernenergie tegemoet te komen (zie bijvoorbeeld Vermeend, 2010). Ecosocialisten kan een gebrek aan een uitgewerkte visie verweten worden. Kovel wil geen blauwdruk voor een samenleving die door vrije mensen wordt gemaakt, maar dat is te weinig om het ecosocialistisch alternatief voor grote groepen aantrekkelijk te maken. Is er eigenlijk wel een echt alternatief, zo kan men zich afvragen. Bovendien, wat is er mis mee om alvast een nader plan op tafel te leggen als discussiestuk zonder te stellen dat dit de grondslag moet vormen van de nieuwe samenleving?

Als alternatief voor markten bepleiten ecosocialisten in ieder geval net als Parecon-aanhangers een systeem van decentrale planning waarbij de voorkeuren van consumenten en producenten worden verwerkt tot productie en allocatieplannen. Deze planningsmechanismen gaan echter voorbij aan de epistemologische kritiek van Hayek. Die stelt dat markten het beste in staat zijn om door processen van trial en error (wat niet mogelijk is in statische planningsmodellen waarin prijzen voor langere tijd vastliggen) met alle impliciete en telkens veranderende voorkeuren van individuen, als gevolg van interactie met de sociale omgeving, rekening te houden. Andere nadelen van planningsmechanismen zijn onder meer de tijdrovendheid, de complexiteit van een planningssysteem en de moeilijkheid om toekomstige voorkeuren aan te geven.

Kovel erkent dat autonome, zelfvoorzienende gemeenschappen althans in het westen onhaalbaar zijn, maar biedt geen duidelijke uitwerking van de verhouding tussen de verschillende gemeenschappen in een ecosocialistische samenleving. Zo is onduidelijk hoe de productie binnen regio's wordt afgestemd nadat vermoedelijk op nationaal niveau de totale productie is bepaald (hoe dit gebeurt is ook een raadsel. Dienen lokale productie-eenheden hun plannen in, maar hoe worden die geaggregeerd en hoe wordt rekening gehouden met de behoeften van consumenten hierin?) Het enige uitgewerkte verdelingsmechanisme dat door sommige radicaal groenen wordt aangehangen is ridicul en naïef. In een vrije, postkapitalistische samenleving zou er geen schaarste meer zijn vanwege voldoende technologische vooruitgang (mede afkomstig uit het laatkapitalisme) en beperktere verlangens van burgers ten opzichte van de door het consumentisme bepaalde consument in het kapitalisme. Burgers worden immers niet meer verleid door reclame en marketingtechnieken. Hierdoor zou een ieder vrij zijn om de vruchten van de gezamenlijke productie te nuttigen, onafhankelijk van de eigen bijdrage hieraan. Werk is voor een grote meerderheid aantrekkelijk, dus men zal vrijwillig produceren. Hierdoor is er geen verdelingsmechanisme nodig; men kan nemen wat men wil, want er kan op vertrouwd worden dat er genoeg is voor iedereen. Een visie op een andere samenleving vereist op zijn minst een beschrijving van de brede institutionele structuur, de waarden en het proces van productie en de verdeling van de output hiervan en dat alles ontbreekt, wat de geloofwaardigheid van groene alternatieven ernstig aantast.

Ook de voorstellen van lokalisten zijn niet onproblematisch. Het voorstel van Sekine (2004) bijvoorbeeld waarbij de economische macht geconcentreerd is in lokale gemeenschappen klinkt wellicht aantrekkelijk, maar is onrealistisch en onwenselijk. Slechts een heel klein deel van de finale producten kan binnen een lokale gemeenschap doelmatig worden voortgebracht. Wanneer gemeenschappen meer finale producten zelf gaan produceren, leidt dit tot verspilling die zowel in economisch als ecologisch opzicht schadelijk is. Onduidelijk is verder hoe Sekine de verscherpte tweedeling tussen sector I (gemeenschappen) en II (steden) voor zich ziet. Ook het bestaan van gemeenschapsgebonden geld is in een hoogmoderne economie zeer ondoelmatig. De interdependentie van het economisch leven dient verminderd te worden, maar niet om zo terug te keren naar een geromantiseerd, idyllisch gemeenschapsleven (het leven in de grote stad wordt door velen juist verkozen boven het dorpsbestaan). Een belangrijker motief is het tegengaan van vervuilende lange afstandstransporten voor producten die nauwelijks toegevoegde waarde hebben. Voor ontwikkelingslanden brengt exportgeoriënteerde groei verder diverse nadelen met zich mee (zie 1.5). De binding met de sociale omgeving waar lokalisten naar streven, kan ook worden verbeterd door te investeren in wijken, kleinschaligheid van (private en publieke) voorzieningen en buurtprojecten in plaats van door kunstmatige opdelingen en geforceerde autonomisering.

De vraag of een groen alternatief voor het kapitalisme ook echt noodzakelijk is om de crisis te bezweren, is moeilijk te beantwoorden. Effectieve maatregelen veronderstellen wel een radicale vergroening van de internationale politiek. Door vergaande internationale wetgeving zou het in theorie kunnen dat productieprocessen drastisch worden gereguleerd om de ecologische crisis tegen te gaan. Het internationale energiebureau IEA stelde in 2008 dat alleen een 'revolutie' de broeikasgassen in 2050 met de helft kan verminderen. Er is voor 45 biljoen dollar nodig aan maatregelen. Jaarlijks moeten 32 nieuwe kerncentrales en 17.500 nieuwe windmolens in de wereld worden gebouwd. Ook zijn 35 nieuwe kolencentrales en 20 gascentrales nodig die CO₂ kunnen afscheiden en opslaan. Waarbij opgemerkt moet worden dat de opslag

van CO2 technisch nog zeer lastig en energie-intensief is, waardoor de helft van de potentiële energiebesparing verloren gaat. Het IAE gaf tenslotte aan dat voor 215 miljoen vierkante kilometer aan zonnepanelen moet worden aangelegd en dat er een miljard auto's op elektriciteit of waterstof moeten gaan rijden. Voor Nederland zou een groot aquapark van windmolens in de Noordzee uitkomst kunnen bieden.

Aangezien het bedrijfsleven verantwoordelijk is voor twee derde van de vraag naar energie, is een radicale vergroening van de productie onvermijdelijk. Het is de vraag of dit realistisch is in een systeem waar winstmaximalisatie het centrale streven is, zo stellen groene activisten terecht. Verboden op vervuilende producten zijn onvermijdelijk om de benodigde reductie te halen. Verder zouden er van overheidswege rantsoeneringen kunnen worden opgelegd, bijvoorbeeld bij vluchten. Afgesproken kan worden dat lange afstandstransporten alleen voor zeer belangrijke producten worden toegestaan. Als het ecologisch bewustzijn groot genoeg is, kan er een radicaal groene partij aan de macht komen die industrieën zwaar reguleert, mogelijk zelfs (re)nationaliseert en radicaal vergroent, zonder dat markten en privébezit worden verboden.

Ecosocialisten vinden dit maar een utopische gedachte. Zij stellen dat het bestaansrecht van het systeem winst maken is en dat de staat, als belangenbehartiger van het kapitaal, nooit tot zulke vergaande maatregelen zal overgaan. Voorlopig is er weinig reden om hen ongelijk te geven, want maatregelen die genomen worden zijn volstrekt ontoereikend. Van de consument wordt al het nodige gevraagd, maar het bedrijfsleven die toch de grootste bijdrage levert aan broeikasgassen wordt bijna geheel ontzien. Het huidige milieuonvriendelijke energiepark kan nog lang mee. Vroegtijdige uitfasering zou enorme kapitaalvernietiging betekenen; economisch onhaalbaar.

Maar wat is waarschijnlijker, dat er een groen-socialistische revolutie komt of dat er groene partijen aan de macht komen die het vrije kapitalisme beperkingen opleggen? De vraag is of er eerst grote natuurrampen moeten gebeuren voor de politiek besluit tot radicale koerswijziging. Gevreesd moet worden dat dergelijke rampen in ontwikkelingslanden in het westen niet tot een dergelijke noodzakelijke politieke omslag zullen leiden. Het doembeeld komt op van een wereld waarin een relatief kleine groep bevoorrechten (in rijke landen, op veilige grond) zich kan afschermen van een (letterlijke) zee van ellende. Zonder vergaand ingrijpen zal de repressie binnen het systeem hoe dan ook toenemen. Schattingen geven aan dat er nu al zo'n 50 miljoen vluchtelingen zijn als gevolg van natuurrampen. Immigratiestromen zullen harder worden tegengegaan, terwijl oorlog en strijd zullen losbarsten over steeds schaarser wordende grondstoffen. Klimaatoorlogen zijn niet uitgesloten. Groene radicalen hebben de blik op een verre toekomst gericht; dat is goed, maar er is nu actie nodig die haalbaar is. Het is onmogelijk om nu zulke grote sprongen te maken als de groene radicalen willen. Veranderingen kunnen alleen geleidelijk worden bereikt, stap voor stap. Om de noodzakelijke steun van de bevolking te krijgen voor vergaande beleidswijzigingen, is een gestage maar graduele koerswijziging benodigd met duidelijke einddoelen en nog belangrijker, kritische mijlpalen daarvoor die bewaakt worden door een politiek onafhankelijke organisatie. Zoals een onafhankelijke centrale bank het financiële beleid mede stuurt, zo zou een onafhankelijke groene organisatie dat voor het milieubeleid moeten doen omdat het milieu te belangrijk is om over te laten aan politici met een te korte horizon. Radicale groenen zouden samen moeten optrekken met reformisten, wat kan zonder hun lange termijnidealen te verliezen. Sommige groene radicalen zien dit gelukkig in en pleiten voor betekenisvolle verbeteringen op het gebied van werk, wonen en voedsel, zowel in het binnen als buitenland.

